

УДК 378:[37.011.3-051:73/76]

Євтушенко О.Є.,

аспірантка кафедри педагогіки вищої школи та освітнього менеджменту
Черкаського національного університету імені Б.Хмельницького, evtushenko.oksan@mail.ru

Україна, м. Черкаси

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДИЗАЙНЕРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті акцентовано увагу на проблемі розроблення концептуальних засад професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Визначено зміст ключових понять: «образотворче мистецтво», «професіоналізм», «дизайнерська культура майбутніх учителів образотворчого мистецтва». Проаналізовано сутність і зміст дизайнерської культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва в умовах вищого педагогічного навчального закладу. Виокремлено структурні компоненти дизайнерської культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Ключові слова: дизайнерська культура, образотворче мистецтво, майбутні вчителі образотворчого мистецтва, компетентність, професіоналізм, структура дизайнерської культури.

Постановка проблеми. Розроблення концептуальних засад професійної підготовки вчителів образотворчого мистецтва є однією з актуальних проблем сучасної педагогічної науки. Урахування вимог законодавства та суспільного запиту активізує проблему розроблення та запровадження нових підходів до професійної підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. Інноваційний розвиток сучасної загальноосвітньої школи та специфіка професії вчителя образотворчого мистецтва визначають різнобічний комплексний характер професійної підготовки майбутніх фахівців. На сучасному етапі майбутній вчитель образотворчого мистецтва повинен володіти не лише необхідними професійними знаннями й навичками, а й бути носієм дизайнерської культури, від рівня розвитку якої залежить професіоналізм вчителя образотворчого мистецтва.

Відповідно, виникає потреба у з'ясуванні змісту та виокремленні структурних компонентів дизайнерської культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

Мета статті – теоретично обґрунтувати зміст та структуру дизайнерської культури як важливої характеристики професіоналізму майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Науковим підґрунтям дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх студентів у сучасних соціокультурних умовах є фундаментальні наукові праці з філософії, психології, педагогіки, а саме: філософія вищої освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень); педагогіка вищої школи (А. Кузьмінський, З. Курлянд); концепція неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, Н. Кузьміна, Н. Ничкало); особливості професійної підготовки майбутніх фахівців (А. Алексюк, В. Єрмоленко, І. Підласий, О. Семенов, В. Сластьонін та ін.).

Аналіз наукових джерел з обраної проблеми підтвердило активізацію інтересу науковців до професійної освіти. Проте проблема формування дизайнерської культури майбутніх вчителів образотворчого мистецтва не була предметом

спеціальних досліджень. Зокрема, відсутні спеціальні роботи, у яких усебічно з'ясовано означену проблему.

Студіювання науково-педагогічної та спеціальної літератури свідчить про те, що проблеми професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва торкається велика кількість дослідників. Відтак, основоположні державні документи про вищу школу оперують чіткими визначеннями понять: 1) «кваліфікація» випускника вищого навчального закладу – офіційний результат оцінювання і визнання досягнення ним компетентностей відповідно до стандартів вищої освіти; 2) «компетентність» – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» (Закон України «Про вищу освіту» (2014)); 3) «компетенція» – коло повноважень, обов'язки виконувати особами чи певними інституціями завдання професійної діяльності.

Важливим є погляд Р. Бобренка [1] на «образотворче мистецтво», як естетичну категорію культури, що має бінарну сутність, а саме: високий рівень майстерності у процесі і результаті діяльності; художній образ як показник метафоричного освоєння дійсності митцем у художній творчості. Науковець звертає увагу на динамічність структури образотворчого мистецтва (ОТМ), наводить усталені варіанти класифікації видів ОТМ: витончені та механічні, утилітарні, корисні; динамічні та статичні; просторові, пластичні, часові та просторово-часові; зорові, слухові, дотикові, нюхові та синестезія, а також виокремлює засоби реалізації образотворчого мистецтва: художні мови живопису, графіки, скульптури, архітектури, художньої фотографії, декоративно-прикладного мистецтва, театру, кіномистецтва, художньої літератури, музики, хореографії тощо. Дослідник акцентує увагу на засобах образотворчого мистецтва, що об'єднують різні його види: метафора, композиція, пропорція, метро-ритм, лінія, формат

простору, масштаб, мотив, тон, стиль, стилізація, контраст, нюанс, імітація, художня деталь, акцент. Отже, образотворче мистецтво є невід'ємною частиною культури особистості фахівця.

Аналіз сучасних підходів до змісту поняття «дизайн» демонструє, що ця проблема активно вивчалась вітчизняними та зарубіжними науковцями, які вкладають у його тлумачення різне значення: 1) «дизайн – це проектна діяльність, заснована на об'єднанні в проектному образі наукових принципів з художніми, що створює ефект, недсяжний у звичайному проектуванні» (С. Ткаченко, С. Кожуховська) [2, с.21]; 2) «дизайн – проектна практика, яка вимагає від професійного мислення органічного поєднання образного і системного начал та вносить у реальність нові соціокультурні сенси» (І. Розенсон) [3, с.17].

Професійна культура визначається Т. Спіріною [4] як сукупність інтелектуальних, духовних, творчих здібностей, якостей і властивостей особистості та стилю діяльності, які передбачають сформовану на основі загальних і специфічних професійних знань загальну культуру, позитивний досвід, що дозволяють особистості ефективно та якісно вирішувати професійні завдання.

У контексті професійної культури О. Пехота розуміє технологічну культуру викладача як узагальнюючу характеристику його особистості, що відображає здатність наполегливо й успішно здійснювати професійну діяльність у поєднанні з ефективною взаємодією з оточуючими людьми [5].

Важливим для нашого дослідження є погляд на дизайнерську культуру як відмінну стильову рису творчого мислення особистості, типологічну ознаку сучасної культури в основних її аспектах, пов'язаних із творчою діяльністю. Відтак, у системі підготовки вчителя образотворчого мистецтва дефініцію «дизайнерська культура» розуміємо як складову професійної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Варто зауважити, що поняття «дизайнерська культура» вчителя образотворчого мистецтва має комплексний характер і представлене сукупністю: знань мистецьких цінностей; активною творчою діяльністю в художньому проектуванні предметів і моделюванні оточуючої дійсності; поєднанням матеріальної та духовної культури; якостями особистості майбутнього вчителя. Процес її формування у майбутніх учителів ОТМ потребує ґрунтовної дизайнерської підготовки, спрямованої на розвиток професійної компетентності (здатності і готовності до самовдосконалення і саморозвитку; уміння самостійно розв'язувати нестандартні завдання); соціокультурної компетентності (відповідності суспільним вимогам етики та естетики).

Спираючись на визначення компетентності як динамічної комбінації знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що передбачають здатність особистості успішно здійснювати навчальну та подальшу професійну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти, погоджуємося з поглядом дослідників на компетентність, як складне утворення, одиницю змісту дизайнерської професійної культури майбутнього вчителя ОТМ.

Отже, зміст поняття «дизайнерська культура» втілює цінні компетентнісні характеристики професіоналізму майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

На думку науковців (В. Ананьєв, О. Бараболя, Г. Єрмоленко, Л. Масол, О. Рудницька, В. Сластьонін, Г. Сотська), актуальною вимогою до професійної культури як системи базових знань, умінь, навичок майбутніх вчителів образотворчого мистецтва є запровадження компетентнісного підходу у царині художньо-педагогічної освіти, що передбачає підготовку вчителів образотворчого мистецтва нової формації та спрямовується на реалізацію особистісно зорієнтованого навчання, формування готовності й здатності майбутнього вчителя ефективно здійснювати професійну діяльність.

Важливим для нашого дослідження є виокремлення науковцями базових компетенцій у змісті дизайнерської культури майбутнього вчителя ОТМ, а саме: 1) культурознавча, яка має характер інтегрованого, динамічного утворення результатів навчальної підготовки і свідчить про рівень загальнокультурних і професійно-культурних якостей особистості (мотивація, здібності, знання, уміння, навички, досвід), потенціалу щодо гуманітарних і професійно-функціональних напрямів та застосовується в особистісній, культурній, професійній, громадянській діяльності шляхом вербальних і невербальних мов комунікації для успішної культурно-професійної реалізації (Р. Бобренко) [1]; 2) художньо-естетична – обізнаність у царині мистецтва, прагнення та здатність реалізувати на практиці свій художньо-естетичний потенціал задля отримання власного неповторного результату творчої діяльності майбутніх педагогів-художників, що характеризується комплексом знань про взаємодію мистецтв, інтегрованих програм, умінням переносити художній образ в іншу модальність, досвідом поліхудожньої проектної діяльності, зіставлення художніх ідей, образів, явищ, предметів, сюжету, виразно-зображувальних засобів (Г. Сотська) [6].

Обґрунтовуючи методичну компетентність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, О. Бараболя визначає її як обов'язковий компонент професійно-педагогічної компетентності, змістом якої є: володіння різними методами навчання, методичними прийомами, рівень загальної дидактичної, художньої та методичної підготовки до організації навчально-виховного процесу. Науковець зауважує, що методична компетентність спрямована на формування професійної та художньої культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва й покликана задовольняти потреби в постійному підвищенні фахового рівня в системі методичної роботи [7].

Ми погоджуємося з думкою науковців (Р. Бобренко, Л. Масол, О. Семенова, О. Смірнова, Г. Сотська), що базова компетентність в дизайнерській культурі майбутнього вчителя ОТМ має відповідати таким компетенціям: художньо-естетична, навчально-пізнавальна, образотворчо-мовленнєва, вербально-образна, образно-стильова, із відповідними характерними рисами, а саме: обізнаність у царині мистецтва (здатність розуміти і власноруч створювати художні

твори, грамотно користуючись засобами художньої виразності, мовою образотворчого мистецтва (технічність і спроможність створювати образи); мистецький тезаурус (знання певного мінімуму художніх термінів, їх значень та вміння грамотно використовувати їх у розмові й обговоренні творів мистецтва); знання основних стилевих напрямів у мистецтві (сукупності ознак, що дають право стверджувати про належність досліджуваного об'єкта до певного стилю, уміння за необхідності створювати об'єкти з заданими стилевими характеристиками); здатність вибирати в хаосі повсякденних вражень найбільш яскраві для їхнього подальшого втілення; здатність не лише відтворювати образ, але й підходити до його створення творчо, кожного разу вирішуючи завдання наново; ментальний естетичний досвід, художньо-творчі здібності, художньо-образне мислення, естетичне ставлення прагнення та здатність реалізувати на практиці свій художньо-естетичний потенціал для одержання власного неповторного результату творчої діяльності майбутніх педагогів-художників; здатність генерувати оригінальні ідеї творів різних видів образотворчого мистецтва та втілювати їх у матеріалі відповідними засобами композиції на основі володіння образотворчо-мовленнєвою, вербально-образною, образно-стильовою, стратегічною та продуктивно-образною компетенціями.

О. Смірнова, Г. Сотська важливими в професійній підготовці вчителя ОТМ, окрім зазначених, виокремлюють такі компетенції: соціальну, міжпредметну, комунікаційну, прогностичну, моніторингову, методичну [6].

Беручи до уваги ці визначення, зміст дизайнерської культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва визначаємо як інтегровану систему компетентностей та компетенцій, які реалізуються за навчальним планом підготовки бакалавра. Базова компетентність є невід'ємною складовою професіоналізму вчителя образотворчого мистецтва, оскільки розширює творчі можливості його діяльності.

Беручи до уваги визначення В. Сластьоніна [8], професіоналізм учителя – це якісна характеристика його як суб'єкта педагогічної діяльності, що демонструє високий рівень професійної компетентності, особистісної готовності до продуктивного розв'язання педагогічних завдань, це феномен педагогічної культури і одна з істотних її характеристик.

Задля виокремлення структурних компонентів дизайнерської культури майбутнього вчителя ОТМ, проаналізовано забезпечення циклу професійної і практичної підготовки та з'ясовано: по-перше, в нормативній частині циклу представлені психолого-педагогічна і методична підготовка з дисциплінами: загальна педагогіка, загальна психологія, вікова і педагогічна психологія, методика викладання образотворчого мистецтва, педагогічний малюнок; дисципліни професійної науково-предметної підготовки: скульптура та пластична анатомія, рисунок, живопис, композиція, історія мистецтв, художньо-прикладна графіка; по-друге, варіативна частина підготовки вчителя ОТМ містить дисципліни вільного вибору студента: декоративно-прикладне мистецтво, художнє конструювання, технологія живописних матеріалів,

станкова графіка, основи петриківського розпису, спеціалізація в творчих майстернях. Особливого значення в практичній підготовці майбутнього вчителя ОТМ, формуванні його дизайнерської культури набувають навчальні та виробничі практики.

Важливим є погляд на структуру дизайнерської культури майбутнього вчителя ОТМ з погляду її теоретичної та практичної складової. Відповідно, структура дизайнерської культури включає загальноосвітню, спеціально-професійну, спеціально-предметну складові, представлені в навчальному плані підготовки бакалавра циклами: гуманітарної і соціально-економічної підготовки; фундаментальної і природничо-наукової; професійної і практичної підготовки.

Спираючись на дослідження науковців (В. Сластьонін, О. Смірнова, Г. Безпала), виокремлюємо три структурні компоненти фахової компетентності майбутнього вчителя, а саме: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практичний (технологічний). *Мотиваційно-ціннісний* компонент передбачає наявність морально-психологічного змісту професіоналізму вчителя, сукупність пізнавальних настанов, художньо-ціннісних орієнтацій, творчих інтересів, пов'язаних зі змістом художньо-педагогічної діяльності. *Когнітивний* – систему знань сутності, структури, функцій та особливостей ефективної діяльності вчителя ОТМ та оптимальні стилі педагогічного спілкування в єдності із загально-культурними та специфічно-образотворчими знаннями, а також теоретичні знання з основ наук, усвідомленість професійної діяльності з виховання, навчання, розвитку учнів. *Практичний (технологічний)* – сформованість здатності (комунікативної, організаційної, діагностичної, проектної, конструктивної, управлінської, творчої) до ефективної реалізації вчителем образотворчого мистецтва художньо-педагогічних функцій, професійні знання і вміння, апробовані в дії як найбільш ефективні; сукупність ефективних професійних умінь та навичок, володіння сучасними алгоритмами і способами досягнення високих результатів педагогічної діяльності.

Зауважимо, що Г. Безпала [9] виокремлює ще один структурний компонент фахової компетентності вчителя – *особистісний*, який передбачає наявність професійно-особистісних якостей, позиції і спрямованості як особистості, індивіда і суб'єкта діяльності, рівень його відповідальності, свідомості і мислення. Науковець акцентує на важливість особистісного компоненту, оскільки він визначає розвиток інтелекту, творчого мислення, орієнтацію на національні цінності; розуміння образу і якості життя; концептуальне розуміння багатокультурності світу і необхідності співпраці в ньому, загальних етичних цінностей та принципів; формування освітньо-наукового потенціалу з мистецтва; розвиток логічного та образного мислення, комплексного системного підходу до аналізу, оцінки та подальшого процесу.

Висновки. *Дизайнерська культура майбутнього вчителя образотворчого мистецтва* – це інтегративне динамічне особистісне утворення, що включає мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практичний (технологічний) і особистісно-творчий компоненти та дозволяє вчителю здійснювати продуктивну творчу діяльність.

Література

1. Бобренко Р.В. Сучасні тенденції розширення терміна «образотворче мистецтво» у вітчизняному освітньому просторі / Р.В. Бобренко // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки : зб. наук. праць. – Ніжин, 2005. – № 3. – С. 54-56.
2. Ткаченко Е.В. Концепція непрерывного дизайн-образования / Е.В. Ткаченко, С.М. Кожуховская. – М. : НОУ «ИСОМ», 2006. – № 8. – С. 43.
3. Розенсон И.А. Основы теории дизайна: учеб. для вузов / Розенсон И.А. – СПб. : Питер, 2006. – 219 с.
4. Спіріна Т.П. Формування професійної культури майбутніх соціальних педагогів у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т.П. Спіріна – Житомир. – 2009. – 20 с.
5. Пєхота О.М. Формування технологічної культури сучасного викладача / Науковий вісник МДУ ім. В.О. Суходолінського. – Вип.1(33) : Педагогічні науки, 2011. – С.37-43.
6. Сотська Т. Естетично-професійна компетентність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва / Сотська Т. // Проблеми освіти: науковий збірник, – 2013, № 2 (77). – С.233-238.
7. Бараболя О.І. Методична компетентність учителя образотворчого мистецтва як психолого-педагогічна проблема / Олена Бараболя // Актуальні питання художньої освіти у вищій школі. – К., 2008. – С.135-139.
8. Сластенин В.А. Профессионализм учителя как явление педагогической культуры / Сластенин В.А. // Педагогическое образование и наука. – 2008, №12. – С. 4-15.
9. Безпала Г.О. Зміст компонентів фахової компетентності майбутніх вчителів образотворчого мистецтва / Безпала Г.О. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://orcid.org/0000-0002-7753-2406>.

References

1. Bobrenko R.V. Suchasni tendentsiyi rozshyrennya termina «obrazotvorche mystetstvo» u vitchyznyanomu osvith'nomu prostori / R.V. Bobrenko // Naukovi zapysky Nizhyns'koho derzhavnoho universytetu imeni Mykoly Hoholya. Seriya: Psykholoho-pedahohichni nauky : zb. nauk. prats'. – Nizhyn, 2005. – # 3. – S.54-56.
2. Tkachenko E.V. Kontseptsiya nepreryvnogo dizayn-obrazovaniya / E.V. Tkachenko, S. M. Kozhuhovskaya. – M. : NOU «ISOM», 2006. – # 8. – S. 43.
3. Rozenson I.A. Osnovyi teorii dizayna: ucheb. dlya vuzov / Rozenson I.A. – SPb. : Piter, 2006. – 219 s.
4. Spirina T.P. Formuvannya profesynoyi kul'tury maybutnikhi sotsial'nykhi pedahohiv u navchal'no-vykhovnomu protsesi vysichoho navchal'noho zakladu : avtoref. dys. na zdobuttya nauk, stupenya kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoriya i metodyka profesynoyi osvity» / T.P. Spirina – Zhytomyr. – 2009. – 20 s.
5. Pyekhota O.M. Formuvannya tekhnolohichnoyi kul'tury suchasnoho vykladacha / Naukovyy visnyk MDU im. V.O. Sukhomlins'koho. – Vyp.1(33) : Pedahohichni nauky, 2011. – S. 37-43.
6. Sots'ka T. Estetychno-profesynna kompetentnist' maybutn'oho vchytelya obrazotvorchoho mystetstva / Sots'ka T. // Problemy osvity: naukovyy zbirnyk, – 2013, # 2 (77). – S. 233-238.
7. Barabolya O.I. Metodychna kompetentnist' uchytelya obrazotvorchoho mystetstva yak psykholoho-pedahohichna problema / Olena Barabolya // Aktualni pytannya khudozhn'oyi osvity u vysichiy shkoli. – K., 2008. – S.135-139.
8. Slastenin V.A. Professionalizm uchytelya kak yavlenie pedagogicheskoy kul'tury / Slastenin V.A. // Pedagogicheskoe obrazovanie i nauka. – 2008, #12. – S. 4-15.
9. Bezpala H.O. Zmist komponentiv fakhovoyi kompetentnosti maybutniy vchyteliv obrazotvorchoho mystetstva / Bezpala H. O. – 2015. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <https://orcid.org/0000-0002-7753-2406>.

Evtushenko O.E.,

graduate student of the Department of Pedagogy of high school and educational management
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy, evtushenko.oksan@mail.ru

Ukraine, Cherkasy

THEORETICAL BASICS OF DESIGN CULTURE DEVELOPMENT OF PROSPECTIVE VISUAL ARTS TEACHERS

The article focuses on the issue of conceptual framework development of prospective visual arts teacher professional training. The content of such key concepts as «visual arts», «professionalism», «prospective visual arts teacher design culture» is defined. The paper analyzes the essence and content of prospective visual arts teacher design culture in the context of a higher pedagogical educational establishment. The author highlights structural components of prospective visual arts teacher design culture.

Key words: design culture, visual arts, prospective visual arts teachers, competency, professionalism, structure of design culture.